

מבט על, גיליון 597, 24 באוגוסט 2014

המפתחות לרצועת עזה

שמואל אבן

הסגר על רצועת עזה נחשב לאחת הסיבות הבסיסיות למתקפת הרקטות של חמאס, שהובילה למבצע צוק איתן. הפלסטינים טוענים, כי ישראל מטילה עליהם "מצור" על מנת להכריעם. לטענה זו אין בסיס, הטרור מהרצועה הוא סיבת השורש למצבה הכלכלי הקשה של אוכלוסיית הרצועה, ועד שלא יוסר מהרצועה - קלושים הסיכויים לפיתוח וצמיחה של הרצועה.

רווחה כלכלית ברצועת עזה היא אינטרס ישראלי. גם לאחר תכנית ההתנתקות ניסתה ישראל לאפשר לרצועה יחסים כלכליים תקינים עם סביבתה. הדברים מצאו ביטוי הן בהחלטת הממשלה והן בהסכם "תנועה וגישה" (נובמבר 2005). עם זאת, התעצמות הטרור ברצועה, כולל המתקפות שבוצעו באזור מעברי הגבול, חייבו הגברת אמצעי הביטחון, שהביאו בתורם לצמצום בהיקף תנועת הסחורות אל הרצועה וממנה. זאת ועוד, ארגון חמאס, שהטרור נגד ישראל הוא לחם חוקו ויסוד קיומו, קשר קשרים צבאיים ומדיניים עם אויבי ישראל, בהם איראן וחזבאללה, המצהירים, כמותו, על שאיפתם להשמדה. בנסיבות אלה קשה לצפות לקיום יחסי סחר תקינים בין הצדדים. עוד בתקופת הרשות, מאז מימוש "הסכם עזה ויריחו תחילה" בשנת 1994, הפרו הפלסטינים כל תנאי הכרחי לקיומה של כלכלה תקינה ברצועה, כגון: ביטחון (בתקופת שלטונה ברצועה לא פירקה הרשות את חמאס והג'יהאד האסלאמי מנשקם), יציבות פוליטית ומנהל תקין. המצב הכלכלי ברצועה הוחמר בתקופת שלטון חמאס ופעילות הטרור מצדו פגעה גם בהשקעות זרות ברצועה וגם ביחסי הרצועה עם מצרים. חמאס, כמו הרשות לפניו, כשל בניהולה הכלכלי של רצועת עזה, בשל התמקדות בעימות עם ישראל ודאגה למקורבים, תוך הזנחה של רווחת האוכלוסייה.

סגר ביטחוני ולא מצור ישראלי. לסגר הביטחוני שמטילה ישראל על רצועת עזה יש השלכות כלכליות ניכרות. עם זאת אין מדובר ב"מצור" כלכלי. ההסבר העיקרי לכך, הוא שמטרתו ביטחונית-הגנתית ותכליתו אינה הכרעת החמאס. עם זאת, למצב זה גם סיבות מדיניות – חמאס ביטל ב-2007 את ההסכמים עם ישראל, גירש מהמעברים את אנשי הרשות הפלסטינית וכאמור קשר קשרים מדיניים וצבאיים עם גורמים עוינים. קיימות סיבות מעשיות נוספות, המסבירות את המצב הנוכחי – סחר הוא עניין רצוני ולסוחרים משני הצדדים קשה יותר לפעול כאשר ארגון טרור שולט בעזה.

למרות הטרור מהרצועה, ישראל מאפשרת מעבר של מגוון סחורות וחומרים, אך מונעת או מגבילה כאלה המוגדרים על ידה כדו-שימושיים, בהם חומרי בניין (ששימשו גם מנהרות תקיפה). על כך מעידות הסחורות העוברות מישראל לעזה, כפי שמראים נתוני משרד מתאם הפעולות בשטחים. כך למשל, בשבוע שקדם למבצע 'צוק איתן' עברו מישראל לרצועת עזה 1,366 משאיות שנשאן 32,740 טון, ובהן מוצרים כגון: פירות וירקות, בשר ועוף, חיטה וקמח, אורז, מוצרי חלב, בנייה, הלבשה, גז לבישול, מזון לבעלי חיים ועוד. מאז תחילת השנה ועד ערב המבצע עברו מישראל 536 אלף טון ב-22.7 אלף משאיות. בנוסף ישראל היא ספקית החשמל העיקרית לרצועת עזה וכן מספקת לה מים. מסיבות ביטחוניות היצוא מרצועת עזה לישראל הוא מועט. בשגרה, תנועת האנשים מתבצעת דרך מעבר רפיח למצרים. יש לציין, כי ישראל דווקא הקלה על מעבר סחורות לרצועת עזה מאז פרשת המרמרה בשנת 2010.

טיעון נוסף הוא, שישראל אינה מכתרת את עזה מכול עבריה ולרצועה פתח לכיוון מצרים. ברם, חמאס הצליח להסתכסך גם עם המשטר בקהיר בשל זליגת טרור מהרצועה למצרים. ואכן ההחמרה האחרונה במצב הכלכלי נגרמה בעיקר בשל צעדי מצרים, שסגרה את מעבר רפיח

וחסמה את רוב המנהרות לרצועה מתחת לגבולה. הדבר התבטא בין היתר בצמצום חד בכניסת חומרי בנייה לרצועה, דבר שהביא בתורו להפסקת עבודתם של אלפי פועלי בניין פלסטינים. בנוסף, הרשות הפלסטינית מצדה סירבה להעביר משכורות לחמאס, במסגרת ממשלת האחדות הפלסטינית, כל עוד מוסדות השלטון בעזה אינם עוברים לשליטתה.

ניתוח משפטי, המסתמך על החוק הבינלאומי, שביצעה הפרקליטות הצבאית, תומך אף הוא בטענה, כי ישראל אינה מטילה מצור כלכלי על רצועת עזה אלא סגר – בעיקר משיקולים ביטחוניים. יש לציין, כי הארגון לזכויות האדם, "ג'ישה", מסתייג אף הוא מהשימוש במושג "מצור" ומגדיר את פעילות ישראל כסגר; אף שהוא מייחס להגבלת התנועה שיוצר הסגר פגיעה בזכויות הפלסטינים.

האינטרס של חמאס. לארגון עניין לקיים את שלטונו ברצועת עזה, כבסיס למאבק צבאי ומדיני בישראל. אמנם יש לו עניין ברווחת האוכלוסייה אולם הוא אינו חפץ בהכרח בפריחה כלכלית. יש לו עניין רב בהמשך תרבות הפליטים ברצועה, הנתמכת על ידי אונר"א, כבסיס לשאיפתו להעברתם בעתיד לשטח ישראל, במסגרת חזונו להקמת מדינה אסלאמית על אדמתה. עניינו של חמאס בממשלת האחדות הפלסטינית נוגע בראש ובראשונה לצרכיו הדחופים – לשמר את שליטתו ברצועה, לממן את שכר פעיליו ולהמשיך לפתח את הזרוע הצבאית.

סוגיית הסגר עומדת במרכז המשא ומתן בין הצדדים, שהתקיים עד ה-19 באוגוסט 2014 בקהיר. נראה, כי הדיון בנושא זה נחלק לשניים. השלב הראשון והדחוף ביותר נוגע לשיקום מידי של רצועת עזה וזאת נוכח המצב הקשה של האוכלוסייה, שהוחמר במהלך מבצע "צוק איתן". השלב הבא, דיון בפיתוח כלכלת הרצועה, הכולל בין היתר את הקמת נמל ימי ושיקום שדה התעופה (בתמורה לכך דורשת ישראל את פירוז הרצועה) – שלב זה ידחה לעתיד.

המשמעות המדינית. הרחבת מעבר סחורות מישראל לעזה ותשלום המשכורות לפעילי חמאס – תומכים בהמשך שלטון חמאס גם בשלב הראשון וגם בשלב הבא. ככל שהמצב בעזה יחזור לקדמותו ואף ישתפר, כך יקטן הסיכוי לממש את הרעיון של "פירוז תמורת שיקום", שהוא אינטרס של ישראל, של הרשות הפלסטינית, של מצרים ומדינות ערביות נוספות ובו תמכו, בין היתר, ארצות הברית ומדינות האיחוד האירופי. המשך שלטון חמאס ברצועה מקטין את הסיכוי לחזרת הרשות הפלסטינית לשליטה מלאה ברצועת עזה וכן הוא מקטין את הסיכוי לאחדות טריטוריאלית בין הגדה לרצועה, שהיוותה את הבסיס להסכמי אוסלו.

שימוש ברשות הפלסטינית כתווך בין ישראל לחמאס, בין היתר במעברי הגבול, אינו פתרון לבעיות הביטחוניות והמדיניות של ישראל ואף עלול להקשות עליה בעתיד. לישראל, אינטרס למתן עדיפות גבוהה לשיקום מחנות הפליטים ברצועה, בכל תכנית בינלאומית שתוצא לפועל. לעתיד לבוא, לישראל יש אינטרס בפתיחת נמל ימי עמוק בעזה, בכפוף להסדרי ביטחון, כדי לצמצם את תלות הרצועה בה.

לסיכום

לישראל אינטרס רב בשיקום הרצועה ובפריחתה, הן משיקולים הומניים והן משיקולים מדיניים ביטחוניים, אך בשל הטרור נגדה היא נאלצה להטיל על הרצועה סגר ביטחוני (לא "מצור"), שלו השלכות כלכליות ניכרות. ברם, ככל שהמצב בעזה יחזור לקדמותו וישתפר, תחת שלטון חמאס, כך יקטן הסיכוי לממש את הרעיון "פירוז תמורת שיקום" בעתיד. בכל הסכם, על ישראל לעמוד על כך, שמעברי הגבול הם שטח ריבוני ישראלי ומעבר בהם כפוף לכך שלא ישמשו לפגיעה בביטחונה.